

Demográfiai változások Magyarországon a XVIII. században

1. Népeségpusztulás

A XVII-XVIII. század háborús évtizedeiben a **Magyarországot ért csapások közül a legsúlyosabb** következményekkel járó és hosszútávon a legnagyobb kihatású az emberveszteség, a **népeségpusztulás** volt.

Ennek okai: **a háborúk, különösen a tizenöt éves háború,**

a felszabadító harcok,

a Rákóczi-szabadságharc küzdelmei 1703-1711 között

Mindkettő falvak pusztulásával, emberek legyilkolásával vagy rabságba hurcolásával, éhínségekkel, járványokkal járt

Magyarország demográfiai arculata jelentősen megváltozott; hatásai legerősebben az egykori Török Hódoltságban és Erdélyben jelentkeztek, de érezhetőek voltak a Királyi Magyarország területén is.

A pusztulás területi vonatkozásai

Egész területek váltak lakatlanná a seregek nyomán, a Délvidéken a Maros vonalától délre, a Dél-Dunántúlon és a Duna mentén egészen Pest térségéig teljes volt a népeségvesztés. Az Alföldön 1 fő/km² átlagos népsűrűség volt jellemző, Erdélyben ugyanez a mutató 25-30 fő/km² volt.

Ezek a területek többnyire alacsony domborzattal, viszonylag jó megközelíthetőséggel rendelkeztek, vagy – mint például a Duna mente – **hadit utak mentén helyezkedtek el.**

A jelentős pusztulástól csak a magasabban fekvő, nehezen megközelíthető vidékek (mocsarak, lápok, sűrűségek) **menekültek meg**, melyek kiestek a hadak vonulási útjából: a Felvidék északi részei, Kárpátalja, illetve Erdélyben a belső területnek számító Székelyföld és Szászföld.

A veszteségek nagysága

A veszteségek nagyságáról nincsenek pontos adataink, csak becslések. **(népszámlálást először a XVIII. század végén tartottak Magyarországon, II. József uralkodása alatt)**

A becslések alapjául a török adóösszeírások, a **defterek adatai szolgálnak.**

Az adatok tükrében a népeség száma nem mutat nagy változást:

- **a XVI. század eleji (tehát török kor előtti) népeséget 3,5-4 millióra, esetenként 4,5 millióra becsülték**

- **az 1711-es népesedési mélyponton kb. 4 millió fő a lakosság száma**

Ezek alapján **enyhe csökkenésről, stagnálásról** beszélhetünk.

Ugyanezekben a századokban azonban **Európa népesége a korszakban átlagosan közel 60%-kal növekedett**, azaz **Magyarország népesége kedvezőbb körülmények között hozzávetőleg másfélszeresére nőhetett volna**, ahelyett, hogy stagnált vagy enyhén csökkent.

2. Népeségmozgás

A magyaránú népeségpusztulás hatására komoly változások, **mozgások** indultak el Magyarország demográfiájában, melyeknek **három formája** alakult ki:

a.) **népeség belső mozgása (belső migráció),**

b.) **a népeség kintről történő bevándorlása (öntevékeny betelepülés) és**

c.) **a tudatos, szervezett betelepítés.**

a.) A népeség belső mozgása (migráció)

A belső migráció a sűrűbben lakott területekről a ritkábban lakott vagy teljesen lakatlanná vált területekre történő vándorlást jelenti.

Elsősorban az ország belső területeire irányult (Alföld, Duna-Tisza köze, Dél-Dunántúl)

Mivel a pusztítások nem egyenletesen érintették az ország területét, a jórészt sértetlenül maradt **hegyvidékek népsűrűsége magasabb volt**, s így **ezen országrészek lakossága a völgyek, dombságok és sík földterületek felé indult meg**. Ezt a hatalmas népességmozgást indokolta

- a **hegyvidékek kevés és rossz minőségű termőföldjének korlátozott eltartó képessége indokolta,**

- a **gyéren lakott területeken fellépő munkaerőhiány,**

- az **ottani földbirtokosok által biztosított kedvezmények (pl. átmeneti adómentesség)**

b.) bevándorlás

A bevándorlás **öntevékeny betelepülés** volt, azaz **az ország határai mentén élő idegen ajkú népcsoportok a szabad földterületeket, a munkaerőhiánnyal küzdő magyar nemesek átmeneti engedményeit szem előtt tartva önként települtek be Magyarországra.**

Kezdetben csupán délről indult meg a bevándorlás **szerbek, bosnyákok, szlavónok, és románok** részéről, majd **északról csehek, lengyelek és ruszinok** érkeztek.

A **szerbek (korabeli nevükön rácok)** a Bácskában telepedtek le.

A **románok (korabeli nevükön oláhok)** Havasalföldről és Moldvából nagyszámban vándoroltak be **erdélyi területekre.**

A **csehek, lengyelek és ruszinok a Felvidék északi részein** telepedtek le, s később beolvadtak a szlovák nyelvű népességbe.

c.) betelepítés

A tudatos, szervezett betelepítés kisebb részben a **magyar földbirtokosok**, nagyobb részben a **bécsi udvar irányításával folyt.**

A birtokosok által szervezett telepítéseknél a munkaerő pótlása volt a fő cél.

A bécsi udvar által szervezett telepítéseknél az adóalap növelése, a gazdaság talpra állítása vezette, illetve felekezeti szempontokat is figyelembe vettek. Ezt tükrözi, hogy **elsősorban katolikus németeket költöztettek Magyarországra.** A Habsburgok mindig is katolikus dinasztia volt, míg Magyarországon már jelentős teret hódított a reformáció. A Habsburg udvar **másik célja a német betelepítéssel a népesség keveredésének elősegítése volt:** „a lázadó és nyugtalan magyar vért” akarták a német betelepítéssel csillapítani.

A betelepülő katolikus németeket már a XVIII. században **sváboknak** nevezték el, „**Svábország**” volt a neve a **Tolna és Baranya vidékén létre jövő összefüggő német tömbnek**, sváb települések keletkeztek **Buda környékén, a Bakony, a Vértes és a Pilis hegyeken, sváb szigetek alakultak ki Bácskában és Bánátban is.** A német telepéseket az udvar **komoly engedményekkel ösztönözte** (pl. adómentesség hat évre), sőt, egyes helyeken (pl. Bánát) előre felépített és berendezett falvak várták az idegeneket.

Ugyanilyen szervezett telepítés volt az is, hogy **I. Lipót** a török kiűzése után **mintegy 100 000 menedéket kérő szerbet telepített le a későbbi Határőrvidék területén**, s egyházi autonómiájukért cserébe a török határ védelmét bízta rájuk.

3. A népességmozgások következményei

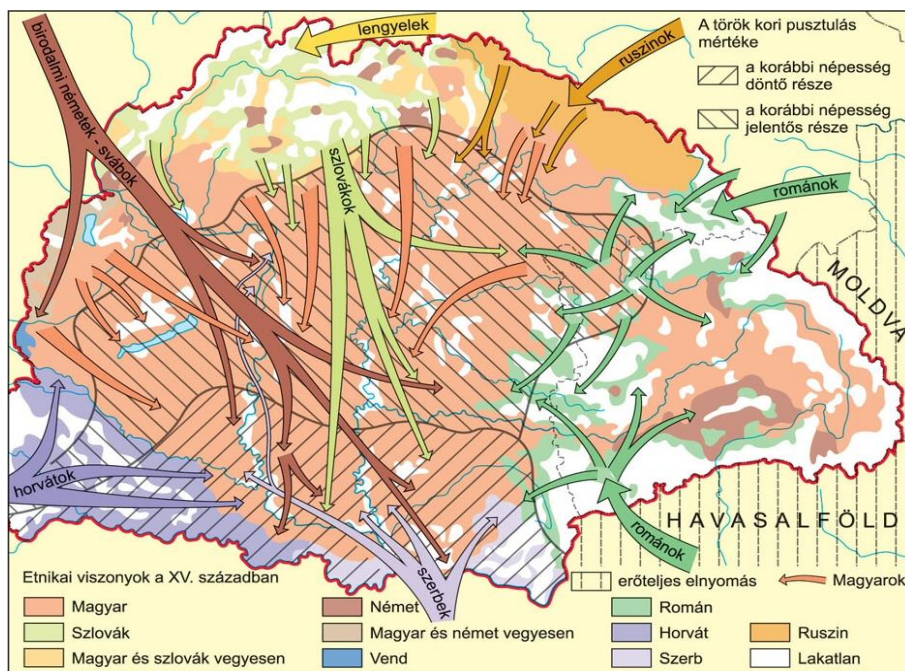
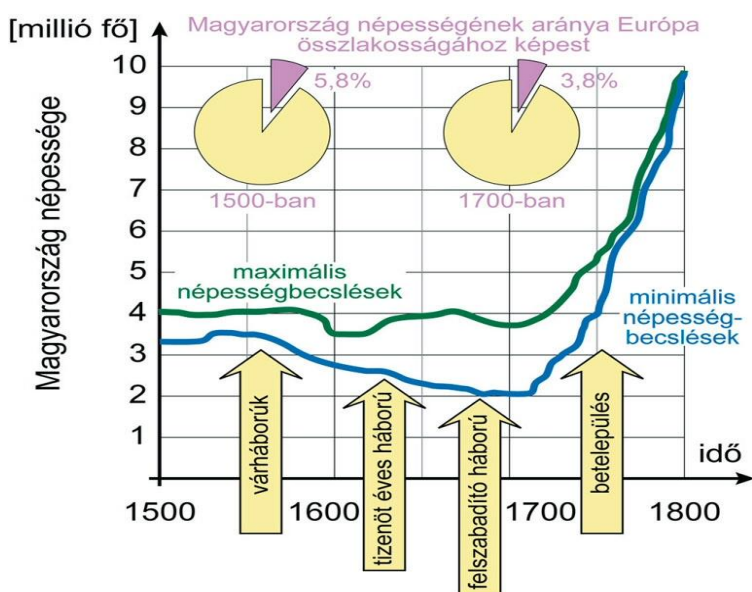
a.) A szervezett és az öntevékeny betelepülésekkel a magyarság számaránya a XVIII. században Magyarországon jelentősen csökkent. A XV. századi 80%-ról 40-42%-ra esett vissza a magyarság számaránya az országban a történeti demográfia becslései szerint.

b.) Az etnikai összetétel és arány megváltozásával Magyarország soknemzetiségű állammá vált. További problémát okozott a későbbiekben, hogy **a sokféle nemzetiség keverten helyezkedett el, vagyis etnikai szigetek jöttek létre**, nem lehetett egyetlen vonallal szétválasztani a különböző nemzetiségeket.

A nemzetállamok létrehozásában később, a XIX-XX. században komoly gondot okozott ez, a magyarok és a nemzetiségek közötti problémákhoz vezetett. Ugyanakkor a XVIII. század végéig a nemzetiségek egymás mellett élése nem vezetett komolyabb ellentétekhez. A nacionalizmus még nem terjedt el Magyarországon, a fő azonosulási pont továbbra is a társadalmi helyzet és a felekezeti hovatartozás volt; a nemzettel való azonosulás helyett még az országgal való azonosulás („hungarus”-tudat, magyarság-tudat) volt jellemző.

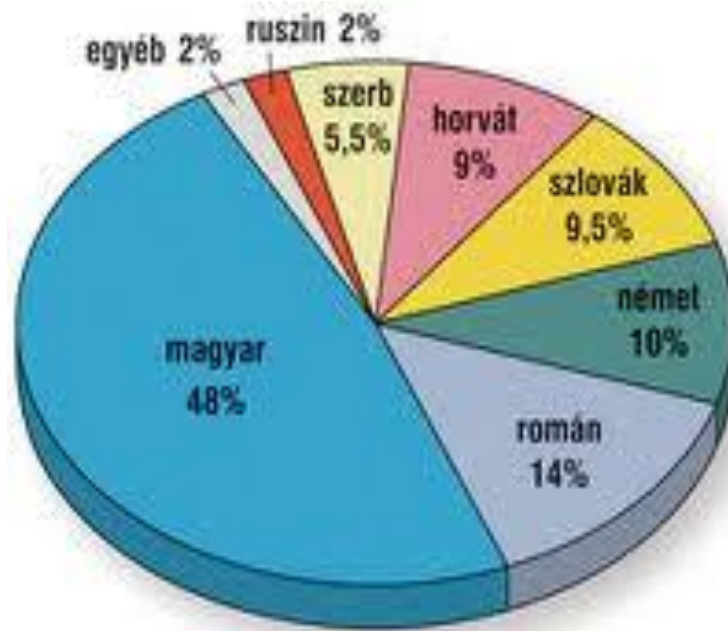
c.) A népességmozgásoknak kedvező hatása is volt: az ország újra benépesült, az ország népessége „regenerálódott”, a munkaerőhiány megszűnt, így biztosítva volt a gazdasági fejlődés alapja.

Az első magyarországi népszámlálás II. József uralkodása alatt, 1787-ben zárult le, s eredménye azt mutatja, hogy az ország népessége kevesebb, mint egy évszázad folyamán megkétszereződött. Az 1711-es 4 millió körüli népességhez képest 1787-ben a lakosság száma megközelítette a 10 millió főt. A békés évtizedek, a gazdaság helyreállása, az éhínségek megszűnése, a nélkülözések és járványok csökkenése jól látható módon meghozta gyümölcsét. A nagyarányú népességnövekedés egyszerre volt köszönhető a betelepüléseknek és kisebb részben a jelentős népszaporulatnak.

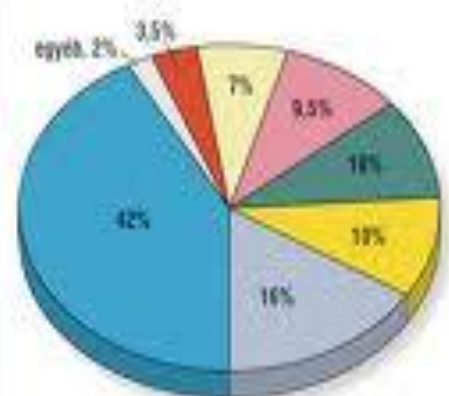
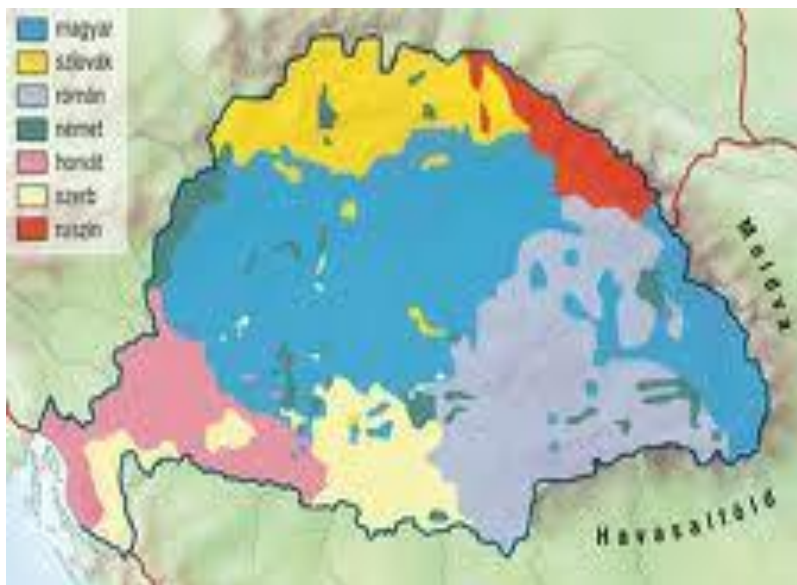

A Magyar Királyság népességadatai, Horvátországgal együtt

A XIII. században a tatárjárás előtti népességszám:	A XV. századra becsült népességszám:	A XVIII. század elejére becsült népesség, 1711-ben:	A XVIII. század végén, népszámlálások szerint:
2 millió fő	3,5 - 4 millió fő	4 millió fő	9,5 millió fő

Nemzetiségi arányok alakulása a XVIII. században

Nemzetiségi arányok és a nemzetiségek területei jellemzői a XIX. században